

Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти

О. Тупицький

суддя Конституційного Суду України,
кандидат наук у галузі управління

О. Шостенко

науковий консультант судді Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук

У статті йдеться про недосконалість нормативно-правового забезпечення виконання органами державної влади актів Конституційного Суду України, прийнятих у порядку нормоконтролю й офіційного тлумачення, та недоліки реалізації відповідних конституційно-правових позицій. Автори розглядають випадки невиконання таких актів в Україні та аналізують досвід інших держав у вирішенні аналогічної проблеми. Пропонується офіційно визнати ці акти єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні нормативно-правовими актами особливого характеру та створити більш досконалий нормативно-правовий механізм їх реалізації.

Ключові слова: юридична природа актів Конституційного Суду України, нормативне забезпечення виконання актів Конституційного Суду України, обов'язковість виконання актів Конституційного Суду України, форми реалізації, техніки конституційного нормоконтролю, забезпечення верховенства Конституції України.

В Україні, як і в будь-якій сучасній правовій державі, дискреційні повноваження органів державної влади обмежені Основним Законом та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, імплементацію загальновідомої формули такого обмеження («дозволено лише те, що передбачено законом») здійснено безпосередньо на рівні Конституції України (частина друга статті 6, частина друга статті 19). Відповідно суспільні відносини, учасниками яких виступають органи державної влади, повинні мати чітку й зрозумілу для суспільства нормативно-правову основу, тобто існувати виключно як правовідносини.

Проте нормативне регулювання відносин у сфері виконання рішень Конституційного Суду України (далі — КСУ) іншими органами державної влади є явно недосконалим. Релевантні правові норми існують здебільшого ще у первинній редакції, яка не зазнавала змін з часів запровадження інституту єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, та не спроможні забезпечити належного виконання його рішень ні щодо їхньої загальної дії, ні навіть індивідуальної¹.

На конституційному рівні визначено, що рішення КСУ є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені» (частина друга статті 150). Так само в Основному Законі держави закріплено й обов'язковість

¹ Про проблему відсутності механізму перегляду рішення, ухваленого судом загальної юрисдикції на підставі розуміння правової норми, відмінного від її офіційної інтерпретації, наданої у подальшому за конституційним зверненням однієї зі сторін відповідного спору, див.: Тупицький О. М. До питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 6. — С. 86.

виконання на всій території України рішень судів загальної юрисдикції (частина п'ята статті 124). Однак, гарантувавши обов'язковість рішень загальних судів шляхом створення нормативно деталізованої процедури їх виконання та постійного її вдосконалення, законодавець і суб'єкти законодавчої ініціативи фактично залишили поза увагою проблему нормативної забезпеченості виконання рішень КСУ.

Положення Основного Закону України, сформульоване законодавцем у вигляді норми-принципу, з урахуванням предметної компетенції КСУ, надає його рішенням дії *erga omnes*, тобто робить їх обов'язковими для всіх (загальнообов'язковими). Але питання достатності цієї норми, яка хоч і має «найвищу юридичну силу» і «пряму дію», та кількох інших положень чинного законодавства, що перебувають з нею у системному зв'язку¹, для забезпечення належного виконання рішень КСУ в умовах домінування позитивістської правової теорії є, по суті, риторичним. Наведемо лише кілька прикладів.

Рішенням КСУ від 23 грудня 1997 року № 7-зп окремі положення Закону України «Про Рахункову Палату Верховної Ради України» від 11 липня 1996 року визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

На виконання цього рішення 14 січня 1998 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату» № 18/98-ВР, згідно з пунктом 1 якої Закон України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» продовжував діяти з 23 грудня 1997 року як Закон України «Про Рахункову палату», за винятком окремих положень, що втратили чинність відповідно до Рішення КСУ від 23 грудня 1997 року № 7-зп. Цією ж постановою Голові Верховної Ради України доручалося забезпечити опублікування в офіційних виданнях єдиного органу законодавчої влади уточненого тексту цього закону, тобто з урахуванням виключення з його попередньої редакції положень, що втратили чинність як неконституційні (пункт 2).

Однак Рішенням КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України за конституційним поданням Президента України цю постанову Верховної Ради України визнано неконституційною. Мотивуючи своє рішення недотриманням встановленого Конституцією України порядку законотворчої діяльності, КСУ також акцентував, що в «уточненій» редакції зазначеного закону його Рішення від 23 грудня 1997 року № 7-зп було враховано не в повному обсязі. Зокрема, КСУ наголосив, що в оновленому тексті було відтворено певні положення попередньої редакції цього закону, визнані неконституційними.

¹ Ця норма, відтворена певним чином й у Законі України «Про Конституційний Суд України» (пункт 9 статті 65, стаття 69), визначає основні ознаки правової природи рішень КСУ: загальну обов'язковість, остаточність, неоскаржуваність. Також до «очолюваної» цією нормою системи нормативно-правового забезпечення виконання рішень КСУ, на нашу думку, можна віднести: положення частин другої, третьої статті 152 Конституції України щодо втрати чинності правовими нормами за рішенням про їх неконституційність та щодо відшкодування державою шкоди, завданої особам неконституційними актами та діями; положення статті 70 зазначеного закону щодо порядку виконання рішень КСУ; положення процесуальних кодексів щодо перегляду (невиконаних) рішень загальних судів на підставі нормоконтрольних рішень КСУ.

Наведений приклад можна розглядати як класичну спробу подолання законодавцем конституційно-правової позиції органу конституційного нормоконтролю шляхом відновлення дії нормативно-правового припису вищої юридичної сили, визнаного неконституційним¹.

У справі про фінансування судів за конституційним поданням Верховного Суду України Рішенням КСУ від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 положення статті 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» було визнано такими, що не відповідають Конституції України. У цьому рішенні КСУ сформулював чітку правову позицію, згідно з якою *inter alia* видатки на утримання судової влади захищені безпосередньо Конституцією України і не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади (абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини).

Вимоги законодавчого гарантування повного і своєчасного фінансування судів та захищеності відповідних бюджетних призначень наведені у кількох редакціях корпоративного закону, яким визначено правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні (пункт 2 частини другої статті 118, частина третя статті 120 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018–III; пункт 2 частини другої статті 140, частина перша статті 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року).

Проте при прийнятті Бюджетного кодексу України гарантії захищеності видатків Державного бюджету України на утримання судів не були передбачені, законодавцем лише наголошувалося на пріоритетності цього кодексу як спеціального закону у разі колізій його приписів з іншими нормативно-правовими регуляторами фінансово-бюджетних відносин (частина друга статті 4 Бюджетного кодексу України).

Внаслідок цього Державна казначейська служба України, керуючись у своїй діяльності буквальною змістом норм Бюджетного кодексу України, не вважає бюджетні призначення на утримання судової влади захищеними видатками² та опрацьовує бюджетні фінансові зобов'язання відповідних розпорядників бюджетних коштів, призначених для фінансового забезпечення діяльності судів, зі значною затримкою. Така сама ситуація спостерігається й при опрацюванні органами казначейства зобов'язань органів судової влади за рахунок коштів спеціального фонду, який формується із судового збору. Як результат, кожного бюджетного року органи судової влади періодично мають значну кредиторську заборгова-

¹ На відміну від Основного Закону нашої унітарної держави, Конституція Канади — держави з федеративним устроєм — дозволяє законодавчим органам її провінцій приймати закон, навіть якщо він суперечить національній Конституції та його неконституційність була встановлена Верховним Судом. У такому випадку законодавство вимагає від законодавця провінції підтвердити, що він приймає закон, незважаючи на його неконституційність. Дія таких законів триває лише 5 років, але може бути подовжена. Логіка полягає у тому, щоб дозволити провінціям запроваджувати популярні, але неконституційні заходи (політику). Однак на практиці такі дії вчинялися лише провінцією Квебек. Детальніше див.: T. Ginsburg, «Comparative Constitutional Review». — University of Chicago Law School. — July 30. — 2008.

² Ухвала Конституційного Суду України від 27 листопада 2013 року № 59-у/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currPir=228027

ність за своїми бюджетно-фінансовими зобов'язаннями перед контрагентами, що створює перешкоди для нормального функціонування судів та здійснення правосуддя.

Однак за своєю правовою природою рішення КСУ, прийняті у порядку конституційного нормоконтролю, є чинними упродовж дії самої Конституції України¹. Відповідно таку саму дію у часі мають і сформовані у цих рішеннях правові позиції, призначені гарантувати спадковість конституційної доктрини верховенства права, верховенства та прямої дії Основного Закону України, непорушність його фундаментальних принципів та цінностей.

Отже, спрямовані на забезпечення конституційності правового регулювання правові позиції єдиного органу конституційного нормоконтролю мають утримувати законодавця від відтворення неконституційних правових регуляторів, що втратили чинність за рішеннями цього органу, та слугувати засадничими орієнтирами (враховуватися) у процесі законотворення.

Наведені аспекти правової природи таких позицій КСУ зумовлюють також і для органів виконавчої та судової влади обов'язковість їх дотримання та застосування у нормативній єдності з відповідними положеннями Основного Закону України у певних правових і фактичних ситуаціях.

У низці справ щодо апеляційного оскарження ухвал судів КСУ дав офіційне тлумачення пунктів 2, 12, 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), роз'яснивши, що ці приписи кодексу необхідно розуміти як такі, що передбачають право оскаржувати окремо від рішення суду в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції: як про забезпечення позову і щодо скасування забезпечення позову, так і про відмову в забезпеченні позову та скасуванні забезпечення позову; як про роз'яснення рішення, так і про відмову у роз'ясненні рішення; як про видачу дублікату виконавчого листа, так і про відмову в його видачі (рішення від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010).

Ухвалою від 20 липня 2010 року № 49-у/2010 КСУ рекомендував Верховному Суду України привести постанову Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» в частині роз'яснення щодо застосування пункту 18 частини першої статті 293 ЦПК України у відповідність до Рішення КСУ від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 (пункт 2 резолютивної частини).

Однак Верховний Суд України до втрати ним відповідних повноважень не виконав цього правового припису індивідуального характеру. Внаслідок цього на сьогодні чинними залишаються положення абзацу п'ятого пункту 4 зазначеної Постанови, які явно суперечать рішенням Конституційного Суду України та передбачають, що «окремо від рішення суду в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції, зазначені в статті 293 ЦПК відповідно до буквального змісту кожного із пунктів. Зокрема, підлягає оскарженню ухвала про забезпечення позову, а не про відмову в забезпеченні; про відмову поновити

¹ Тихий В. Дія рішень Конституційного Суду України в часі (тези) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 53.

пропущений процесуальний строк, а не про його поновлення; про визнання мирової угоди, а не про відмову в її визнанні тощо».

Значною мірою завдяки активній позиції КСУ щодо цього питання та його неодноразовим зверненням на підставі частини третьої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» до керівництва Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з приводу невиконання рішень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні більш ніж через рік, 12 липня 2011 року, цим судом було видано інформаційний лист, адресований головам апеляційних судів, у якому повідомлялося про необхідність «обов'язкового виконання рішень Конституційного Суду України» та «застосування аналогічного підходу при вирішенні питання про прийняття до розгляду апеляційних скарг і щодо інших пунктів ч. 1 ст. 293 ЦПК України».

У Рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 у справі про скасування актів органів місцевого самоврядування КСУ сформулював правову позицію, відповідно до якої органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати або змінювати своїх рішень, з яких «виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення» (абзац п'ятий пункту 5 мотивувальної частини).

У подальшому через випадки недотримання наведеної правової позиції КСУ органами місцевого самоврядування та її неврахування (незастосування) судами загальної юрисдикції при вирішенні відповідних справ цю конституційно-правову позицію було застосовано як *ratio decidendi* Верховним Судом України (постанова від 6 червня 2011 року у справі № 21-50a11).

Слід зазначити, що й нині трапляються випадки недотримання органами виконавчої та судової влади цієї вже спільної інтерпретаційної правової позиції КСУ і Верховного Суду України, про обов'язковість якої для всіх суб'єктів владних повноважень та судів України зазначено в Основному Законі держави та конкретизовано в усіх процесуальних кодексах України¹.

У зв'язку з наведеними прикладами невиконання та недотримання загальними судами приписів і правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції доречно згадати тезу відомого російського конституціоналіста Г. Гаджиева, який вважає, що практика Конституційного Суду значною мірою змістилася до виявлення конституційно-правового змісту правових норм, якщо такий зміст спотворений правозастосовною практикою. І тут виникає проблема, пов'язана із тим, наскільки судова система готова сприйняти такий виявлений конституційно-правовий зміст норм, який розходиться із прийнятим нею судовим тлумаченням².

Основну причину невиконання рішень КСУ та недотримання його правових позицій іншими органами державної влади вбачаємо у відсутності офіційного визначення правової природи цих актів, що значно знижує їх високу потенційну ефективність. Адже нерозуміння феномену конституційно-правових позицій спо-

¹ Наприклад, наявність таких фактів підтверджується описовою частиною постанови Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-324a13.

² Гаджиев Г. А. Проблема исполнения решений Конституционного Суда // Официальный вестник Конституционного Суда Республики Азербайджан. — 2008. — № 3. — С. 80.

нукає правозастосовувача уникати їх у своїй практиці або вдаватися до спроб, на жаль, не завжди вдалих, самостійно визначати їх правову природу¹.

Єдиного доктринального розуміння цієї природи немає і у вітчизняних наукових колах, оскільки спектр відповідної думки включає діаметрально протилежні погляди на питання, чи є рішення КСУ нормативно-правовими актами².

Натомість більшість науковців визнає нормативність рішень КСУ. Поділяючи таку думку, виходимо з того, що положення Конституції та законів України мають застосовуватися у нормативній єдності з правовими позиціями КСУ, що розкривають їх конституційно-правовий зміст. Отже, як зазначені правові позиції, так і акти КСУ, в яких вони закріплені, регулюють суспільні відносини, хоча й не самостійно. Тому вважаємо за доцільне офіційно визначити рішення КСУ як особливі нормативно-правові акти³ найвищої юридичної сили, але без встановлення їх місця в ієрархії правових актів держави. Це значно спростило б завдання щодо виконання рішень КСУ для інших органів державної влади, що як правозастосовувачі керуються у своїй діяльності переважно саме нормативно-правовими актами та мають значний практичний досвід у їх реалізації.

Такий підхід використовується, наприклад, у правовій системі Республіки Казахстан. Законом цієї держави «Про нормативні правові акти» нормативні постанови Конституційної Ради Республіки Казахстан віднесено до основного виду нормативно-правових актів (пункт 5 частини другої статті 3), однак із застереженням, що вони перебувають поза ієрархією останніх (частина четверта статті 4). Водночас чітко визначено, що такі акти Конституційної Ради ґрунтуються лише на Конституції держави й усі інші нормативні правові акти не можуть їм суперечити (частина шоста статті 4).

У 2010 році Федеральний конституційний закон «Про Конституційний Суд Російської Федерації» було доповнено приписом про обов'язковість врахування правозастосовними органами позицій Конституційного Суду Російської Федерації, сформованих у порядку конституційного нормоконтролю (частина п'ята стат-

¹ Наприклад, у постанові Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-324а13 зазначено, що рішення КСУ «щодо регулювання суспільних відносин мають додатковий допоміжний характер». Така думка зумовила цілком передбачувану реакцію в юридичних колах (див.: *Притика Д., Потьомкін А.* Мотивувальний експеримент: [Про позицію Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України щодо обов'язковості виконання рішень Конституційного Суду України] // *Закон і бізнес.* — 2013. — № 51(1141). — С. 10.

² Суддя КСУ у відставці Шаповал В., визнаючи нормативний зміст актів єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, вважає, що вони не є нормативно-правовими актами. Див.: *Шаповал В. М.* Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // *Право України.* — 1998. — № 5. — С. 29. Натомість А. Івановська, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права, визначає їх місце в ієрархії нормативних актів. Див.: *Івановська А. М.* Юридична природа актів Конституційного Суду України // *Університетські наукові записки.* — 2005. — № 4(16). — С. 42–50.

³ За визначенням Шевчука С., нормативно-правовий акт — це правовий акт, що містить норми права, регулює відповідну сферу суспільних відносин та поширює свою дію на попередньо невизначених суб'єктів права. Детальніше див.: *Шевчук С.* Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. д-ра юрид. наук // *Національна юридична академія імені Я. Мудрого.* — Х., 2008. — С. 20.

ті 79). Цим самим законом встановлено, що юридична сила постанови Конституційного Суду Російської Федерації про визнання акта неконституційним не може бути подолана повторним прийняттям цього самого акта (частина друга статті 79).

Вважаємо, що досвід цих та інших країн може бути корисним при здійсненні офіційного визначення аспектів правової природи рішень КСУ та розробки ефективного механізму їх виконання.

Разом з тим для КСУ в процесі прийняття рішень у порядку нормоконтролю та/або офіційного тлумачення важливим є обрання юридичної техніки, що максимально ефективно забезпечуватиме належну реалізацію цих рішень у конкретних правових та фактичних умовах.

Наприклад, використовуючи техніку *reserve d'interpretation* або *verfassungskonforme auslegung* (повноваження забезпечувати конституційність через особливу інтерпретацію), конституційний суд нав'язує всім іншим державним органам застосування нормативного акта лише в особливій інтерпретації, яка встановлена цим судом як конституційна, що дозволяє зберегти нормативні акти, навіть якщо були можливі неконституційні інтерпретації¹. Але така техніка неефективна, якщо загальні суди й адміністративні органи не дотримуються цієї інтерпретації².

На окрему увагу заслуговує досвід Конституційного Суду Італії щодо подолання проблеми невиконання його рішень, який застосовує та розвиває протилежну концепцію *diritto vivente* («живе право»). Суддя Конституційного Суду інтерпретує оспорюване законодавче положення так, як його зазвичай тлумачать загальні суди, навіть якщо це положення можна інтерпретувати у конституційний спосіб. Таким чином, закон, який усталено інтерпретувався всупереч Конституції, скасовується, а парламент закликається до прийняття нового закону, котрий (треба сподіватися) не може бути інтерпретовано у неконституційний спосіб або ж вірогідність цього буде меншою. Конституційний Суд Республіки Вірменія також проголошує оспорювану норму неконституційною на підставі інтерпретації, яка зазвичай дається закону при його застосуванні³.

Незважаючи на певну радикальність, така техніка забезпечення конституційного змісту законів та правозастосовної практики є, на нашу думку, найбільш ефективною. Її використання, зокрема й у порядку, передбаченому частиною другою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України»⁴, дозволило б

¹ Типовими застосувачами цієї техніки вважаються органи конституційного нормоконтролю США, Канади, Німеччини, Росії тощо. Аналіз її застосування знайшов своє відображення у практиці Конституційного Суду Південно-Африканської Республіки (див., наприклад, §§ 21–26 у Рішенні від 25 серпня 2000 року, RSA-2000-2-011 25.08.2000 CCT 1/2000 on www.codices.coe.int).

² X. Samuel, «Les reserves d'interpretation emises par le Conseil constitutionnel», in: http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/pdf/Conseil/reserves.pdf, accessed 4 June 2009.

³ Par. 166, p. 53 of the Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay, adopted by the European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010), on <http://www.venice.coe.int>

⁴ Це положення передбачає, що у разі якщо при тлумаченні закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, КСУ у цьому самому провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього закону.

КСУ визнавати неконституційними принаймні ті правові норми, практика неконституційного застосування яких судами України набула усталеного характеру, знайшовши своє відображення в узагальненнях вищих судових органів загальної юрисдикції¹. Результатом цього стала б негайна зміна судової практики та її скерування у конституційне русло, тобто більш швидке забезпечення конституційності й ефективне виконання рішень КСУ. Втім часте застосування такої техніки можливе лише за наявності чітко діючої, максимально ефективної та стабільної законодавчої влади. Тобто за сучасних українських реалій домінуюче використання цієї юридичної техніки є передчасним.

Крім того, для підвищення рівня виконання своїх рішень КСУ, на нашу думку, має активніше здійснювати свої повноваження щодо встановлення порядку і строків їх виконання та вимагати від зобов'язаних органів надання відповідних письмових підтверджень у порядку, передбаченому частинами другою, третьою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України». Наприклад, Конституційний Суд Російської Федерації в межах аналогічних повноважень, як правило, у резолютивній частині інтерпретаційних рішень зазначає, що виявлений конституційно-правовий зміст правової норми є загальнообов'язковим та виключає будь-яке інше її тлумачення у правозастосовній практиці, а також що правозастосовні рішення у справах заявників, постановлені на підставі цієї правової норми в інтерпретації, яка розходиться з її конституційно-правовим змістом, у будь-якому разі підлягають перегляду компетентним органом у звичайному порядку.

Також доцільно реалізувати загальну рекомендацію Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії) щодо забезпечення виконання актів конституційного суду через прийняття чіткого законодавчого (чи краще навіть конституційного) положення, яке зобов'язує всі інші державні органи, включно з судами, дотримуватися конституційної інтерпретації, наданої Конституційним Судом, як важливого елемента прозорості у відносинах між Конституційним Судом і загальними судами, що може слугувати підставою для обстоювання індивідуумами своїх прав у судах².

Разом з тим вважаємо за вкрай необхідне запровадження у національній правовій системі інституту контролю за виконанням органами державної влади рішень КСУ. Реалізацію зазначеного завдання має бути покладено законодавцем саме на єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, який для цього потрібно забезпечити більш ефективним інструментарієм, ніж той, що передбачений

¹ Див. наведений приклад щодо справ про апеляційне оскарження ухвал суду, а також Рішення КСУ від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 та правову позицію Пленуму Верховного Суду України щодо віднесення майна приватного підприємства до об'єктів спільної сумісної власності подружжя, викладену в пункті 29 постанови від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя».

² Par. 165, p. 53 of the Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay, adopted by the European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010), on: <http://www.venice.coe.int>

статтю 70 Закону України «Про Конституційний Суд України». Певним орієнтиром на такому шляху може слугувати відповідний досвід Конституційного Суду Республіки Боснія і Герцеговина¹.

Доречним, на нашу думку, є також надання КСУ повноважень звертатися до суб'єктів законодавчої ініціативи із пропозиціями щодо необхідності внесення до актів чинного законодавства змін і доповнень та прийняття нових нормативно-правових актів вищої сили. Такі повноваження має та ефективно реалізує Конституційний Суд Республіки Білорусь (частини перша, друга, третя статті 7 Закону Республіки Білорусь «Про Конституційний Суд Республіки Білорусь»).

Категорично не погоджуємося з позицією пасивного очікування на становлення правової культури, що існує у багатьох державах так званої старої демократії, у яких виконання актів конституційного судочинства здійснюється переважно на підставі правового звичаю. Адже не варто забувати, що така культура формувалася впродовж багатьох десятиріч.

Наведене дає підстави для висновку, що наявне нормативно-правове забезпечення виконання органами державної влади рішень КСУ вкрай недосконале, неспроможне гарантувати належну реалізацію конституційно-правових позицій на практиці та потребує невідкладної модернізації з урахуванням сучасних правових та фактичних реалій, аналізу практики виконання цих актів органами всіх гілок державної влади та відповідного досвіду інших держав.

Основною метою такої модернізації є найбільш повна та якісна об'єктивація через нормативно-правові акти принаймні тих аспектів правової природи рішень КСУ, які визначають певні форми їх реалізації (використання, виконання, дотримання та застосування). *A fortiori* бажано визначити основні форми реалізації цих актів безпосередньо в Основному Законі України, доповнивши частину другу його статті 150 більш конкретизованим приписом (приписами) — принаймні бажано зазначити, що позиції КСУ мають враховувати органи законодавчої, виконавчої та судової влади при здійсненні своїх повноважень.

Необхідним, на нашу думку, є й прийняття спеціального закону про виконання рішень КСУ. Приписи такого закону мають перш за все визначити правову природу цих рішень як нормативно-правових актів особливого характеру та містити чіткі вичерпні відповіді на всі питання, що зазвичай виникають у правозастосувачів під час реалізації правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Крім того, «Загальні положення» всіх процесуальних кодексів потрібно доповнити приписами щодо форми реалізації загальними судами рішень КСУ при здійсненні правосуддя. Разом з тим до підстав перегляду судових рішень, що набрали законної сили, має бути віднесено й прийняття КСУ інтерпретаційного акта².

Також реалізація положень частини третьої статті 150 Основного Закону України щодо відшкодування державою шкоди, завданої неконституційними актами та діями, має бути забезпечена створенням відповідного механізму на

¹ Тупицький О. М. До питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 6. — С. 86.

² Там само.

базі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та інших нормативно-правових актів у цій сфері.

Повертаючись до початкової тези про те, що суспільні відносини у сфері виконання актів КСУ, учасниками яких є органи державної влади, повинні існувати виключно як правовідносини, та враховуючи, що зміст останніх утворюють переважно норми об'єктивного права, вважаємо належне законодавче забезпечення виконання рішень КСУ основним засобом гарантування їх практичної ефективності, тобто конституційності правового регулювання і правозастосування, а отже, реального верховенства Основного Закону держави.

Тупицкий А. Н., Шостенко О. И. Обеспечение исполнения органами государственной власти решений Конституционного Суда Украины: теоретический и практический аспекты. В статье идет речь о несовершенстве нормативно-правового обеспечения исполнения органами государственной власти актов Конституционного Суда Украины, принятых в порядке нормоконтроля и официального толкования, и недостатках реализации соответствующих конституционно-правовых позиций. Авторы рассматривают случаи неисполнения таких актов в Украине и анализируют опыт других государств в решении аналогичной проблемы. Предлагается официально признать эти акты единственного органа конституционной юрисдикции в Украине нормативно-правовыми актами особого характера и создать более совершенный нормативно-правовой механизм их реализации.

Ключевые слова: юридическая природа актов Конституционного Суда Украины, нормативное обеспечение исполнения актов Конституционного Суда Украины, обязательность исполнения актов Конституционного Суда Украины, формы реализации, техники конституционного нормоконтроля, обеспечение верховенства Конституции Украины.

Tupyt'skyi O., Shostenko O. Enforcement of the Decisions of the Constitutional Court of Ukraine by Public Authorities: Theoretical and Practical Aspects. The article deals with imperfection of regulatory and legal enforcement by public authorities of the acts of the Constitutional Court of Ukraine, adopted in the process of normative control and official interpretation, as well as shortcomings of the implementation of the relevant constitutional and legal positions. The authors examine cases of failure to implement such acts in Ukraine and analyse the experience of other countries in solution of similar problem. It is proposed to formally recognise these acts of the sole body of the constitutional jurisdiction in Ukraine to be normative and legal acts of the special character and to create more thorough normative and legal mechanism for their implementation.

Key words: judicial nature of acts of the Constitutional Court of Ukraine, regulatory enforcement of acts of the Constitutional Court of Ukraine, mandatory nature of execution of acts of the Constitutional Court of Ukraine, forms of implementation, techniques of the constitutional normative control, ensuring the supremacy of the Constitution of Ukraine.